

Grans incendis forestals, prevenció i gestió a nivell de paisatge

Enginyer de Forests per la Universitat de Lleida, actualment està acabant un doctorat en Física Atmosfèrica a la Universitat de Wageningen (Països Baixos). Inspector del Cos de Bombers, cap de l'Àrea Forestal GRAF des del primer dia, el 1999. Senior Expert a l'European Forest Institute (2014). Advisory Board del Leverhulme Fire Facility (2018). Board of Directors de la International Association of Wildland Fire (1998-2002), president fundador de la Pau Costa Foundation (2011-2020). Wildfire Expert per la GFECHO, EU. Task force member per GWIS al Joint Research Center.

232

Els grans incendis forestals han estat una emergència que ha impactat arreu d'Europa, excepcionalment, i especialment a Catalunya, un dels territoris del continent amb més règims d'incendi diferents.

Des del GRAF, hem creat els conceptes d'incendis de disseny, generacions i anàlisis d'incendis per incorporar el coneixement forestal i del medi en la presa de decisions de les emergències. També hem iniciat i expandit arreu d'Europa Occidental i Central els programes de reintroducció del foc de baixa intensitat com a vacuna contra els grans incendis. L'aprenentatge en els grans incendis a nivell global ens ha permès apostar per transformar el món de les emergències cap a la gestió forestal i de territori. Incorporar el sector forestal primari al sector terciari i de serveis de seguretat. És el camí en què actualment estem treballant.

Catalunya ha passat del 10% al 58% de massa forestal durant el segle XX

Catalunya ha passat del 10% al 58% de massa forestal durant el segle XX, però especialment va passar del 31% al 70% entre el 1980 i el 2010. És a dir, d'ençà que Catalunya pren consciència que cal professionalitzar la resposta als incendis forestals per fer-la constant i eficient, la superfície forestal a protegir s'ha duplicat. I ho ha fet per l'abandonament de la població rural, ja que en aquests anys Catalunya ha esdevingut una societat urbana, i el món rural ha perdut el seu protagonisme.

En el fons, els incendis són el símptoma d'aquesta desestructuració del país. En aquest procés, el bosc es veu com un espai idíl·lic al qual es pot retornar, i quan es crema ens afecta com a societat, emocionalment en primer terme. Però és en les conseqüències a llarg termini que els efectes són preocupants, des del punt de vista de la biodiversitat i dels recursos que van a les ciutats, com ara fusta, biomassa, aigua, condicions ambientals, activitats de lleure i qualitat de vida. Una derivada del procés de despoblament rural que no s'havia tingut en compte és la seguretat de la població i del país en general. Si inicialment els incendis suposaven un impacte sobre els productes forestals i la seva propietat, ara l'impacte del foc és especialment en la seguretat de la població que viu prop del foc, o en la que es mou per entorns forestals (que inclou les principals autopistes, autopistes i vies de tren del país). Així mateix, aquesta derivada de seguretat té un impacte sobre la incertesa de les inversions en el país, ja sigui a escala industrial o de serveis, especialment en el sector turístic.

Hem passat de defensar el bosc de les flames a defensar-nos nosaltres mateixos de les flames

En poques paraules, el creixement de la superfície que es pot cremar ha fet possible els incendis forestals devastadors que posen en risc la biodiversitat, els serveis ecosistèmics dels boscos i especialment la seguretat d'una població i un teixit productiu que viuen envoltats de bosc. Com a país, hem passat de defensar el bosc de les flames a defensar-nos nosaltres mateixos de les flames. Aquesta evolució catastròfica per al nostre territori ha estat possible perquè no hem entès el que està passant i hem anat a atacar les flames com si fossin la causa del problema, però en realitat en són la conseqüència primera.

De fet, la inversió pública en boscos s'ha esbiaixat cap als incendis durant aquest període, ja sigui en extinció (Bombers) o en prevenció (ADF, faixes d'urbanitzacions, plans de prevenció d'incendis). Cada cop més, la gestió a llarg termini per crear un paisatge que cremi menys s'ha deixat de banda per poder fer front a les flames. En aquest procés de quaranta anys (1980-2020), els incendis han anat esdevenint de mica en mica els principals gestors del territori, a causa de l'abandonament rural.

Amb tot, hi ha resultats que són positius però que tenen dues cares. En la positiva, cal dir que hem aconseguit reduir la superfície cremada per incendis cada any. Ara es crema un 10% del que es cremava la dècada dels anys noranta del segle xx. I ho hem aconseguit quan el canvi climàtic ha augmentat els dies de risc extrem, en què podem tenir grans incendis, i ho ha fet afegint quasi 35 dies extrems/any, en dades del 2017. És a dir, això significa que som molt eficients i que hem fet feina. Però l'altra cara (preocupant) és que tenim sense gestió el doble de superfície forestal i amb més risc d'incendi (canvi climàtic). En aquest context de més risc amb més superfície per cremar però amb alta eficiència d'extinció, els grans incendis són menys, però es fan més ràpids i més intensos, i posen contra les cordes el sistema d'extinció. Si bé és cert

que Bombers ha liderat l'augment de coneixement dels incendis i la capacitat de resposta, no és menys cert que anem avisant que aquesta situació està arribant al límit i necessitem reenfocar l'estratègia. És a dir, l'estratègia dels darrers quaranta anys hauria pogut estabilitzar la realitat dels incendis a Catalunya sense el canvi socioeconòmic sumat a un canvi climàtic. Però amb l'augment de l'aridesa, l'increment de la superfície forestal per la pèrdua de vida rural i de gestió del territori, cada cop és més difícil apagar focs més ràpids i intensos i amb més potencial destructiu per a la biodiversitat i la societat. S'està complint la paradoxa de l'extinció que ens deia que tindríem menys focs, però que serien més intensos.

Per entendre-ho, ens cal explicar el fenomen de les generacions d'incendis. Aquest concepte va ser creat per Bombers a Catalunya per explicar el procés d'intensificació de l'emergència d'incendi forestal. Els primers grans incendis van aparèixer amb focs que, ja sense mosaic agrícola forestal, tenien espai continu per cremar. Després, aquests focs van fer-se ràpids primer (segona generació) i intensos després (tercera generació), a base d'acumular combustible al bosc a mesura que perdiem gestió i passaven els anys. Com a societat, protegíem els boscos, però no hi invertíem i només els miràvem quan es cremaven. Finalment, els incendis amb una creixent superfície disponible i més energia acumulada al bosc per crear velocitat i intensitat van començar a amenaçar infraestructures, habitatges i persones, i ja es van convertir en un problema de protecció civil i no només forestal. En aquest punt, és on ens hauríem pogut quedar sense el canvi climàtic: en un país eminentment forestal amb problemes puntuals de foc que se solucionen apagant les flames. Però la deriva climàtica va fer augmentar els processos de simultaneïtat d'incendis ràpids i intensos (cinquena generació) i especialment els incendis de sisena generació, que responen a una intensificació dels focs en velocitat i intensitat a través de les tempestes de foc que els incendis poden crear amb els pirocúmul. Aquest últim fenomen, descrit a Xile i Portugal el 2017, arribava a Catalunya

el 2021 amb l'incendi de Santa Coloma de Queralt, i es va avançar gairebé una dècada al procés esperat.

Continuem invertint a apagar flames i no a gestionar l'element que permet les flames: el bosc

Les generacions d'incendis ens expliquen un problema que es va degradant cap a pitjor. I ho fa perquè continuem invertint a apagar flames i no a gestionar l'element que permet les flames: el bosc. Si al principi del problema haguéssim valorat incidir en polítiques en el món rural, en polítiques cap als gestors dels paisatges, a hores d'ara tindríem un país segur i una biodiversitat protegida. El fet de negar al sector primari els serveis que estaven presentant a nivell de seguretat, de protecció civil i de defensa de la biodiversitat ens ha dut a un carreró de difícil sortida on, per primer cop des que tenim dades, un incendi de 300.000 a 1.000.000 d'hectàrees és possible al sector del Prepirineu, i abasta des del Pallars fins al Pla de l'Estany.

És tard, sí que ho és. Però encara tenim temps per entendre que sense arrelar-nos al territori no podem parar l'evolució dels megaincendis o incendis de sisena generació. Sense entendre que una decisió al territori no només gestiona un espai, sinó que crea també certesa de conservació de biodiversitat i de seguretat cap a la població i les seves infraestructures, no podem afrontar els incendis actuals. El límit de supervivència humana davant les flames és de 10.000 kW/m, i focs com el del Pont de Vilomara el 2022 van crear 127.000 kW/m.

Cal més que mai un lideratge rural per mantenir un país urbà

Cal un esforç d'humilitat com a país i cal entendre que la gestió del territori no es pot afrontar comptant que els bombers apagarem el foc. Els bombers només ho podem garantir si el territori és viu i hi tenim espais

oberts i diversitat d'estructures. I en aquest punt, la propietat forestal i agrícola del territori és el servei de seguretat, biodiversitat i protecció civil oblidat. Cal, doncs, recuperar un país integral, no només urbà. Cal garantir la supervivència del país entenent que necessitem biodiversitat per demà, però en el context d'un país de set milions i mig de persones només és possible amb un territori gestionat que permeti decidir sobre les perturbacions de foc forestal que el canvi climàtic accelera. En el marc dels anys vuitanta i noranta del segle xx, un podia imaginar que el foc forestal seria controlable amb una resposta d'extinció i una inversió en accés, faixes i punts d'aigua. En el marc de la segona i tercera dècada del segle XXI, no és possible enfrontar-nos als incendis de sisena generació sense un territori que hem ignorat com a país. Cal posar les coses a lloc pel bé de tothom i dels nostres espais naturals. Cal reconèixer i interioritzar aquesta història apresada a base de grans incendis els darrers quaranta anys per poder corregir la trajectòria.

I la correcció ha de venir de tenir en compte el món rural com a estratègia de país. I aquesta estratègia només és possible amb coneixement de gestió de paisatge a escala de país. Aquest coneixement es perd a mesura que es perd la societat rural a casa nostra. Però en institucions com el Consorci Forestal de Catalunya és precisament on aquest coneixement es conserva. Són 75 anys de temps difícils, però són 75 anys de mantenir un coneixement i un saber fer que ara el 2023 és un tresor per enfocar el futur. Sense aquest coneixement i saber fer no podríem pensar que podem superar els reptes que les tempestes de foc ens plantegen. Cal més que mai un lideratge rural per mantenir un país urbà. •